

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ ВО КМР (КМДА)
МУЗЕЙ ІСТОРІЇ ДЕСЯТИННОЇ ЦЕРКВИ

ШЕКЧЕНКІАНА В УКРАЇНСЬКОМУ ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ

КИЇВ 2026

IV, 289

КОБЗАРЬ

Т. ШЕВЧЕНКА.

САДЕНТРИЕЕРВУРГЪ.

1840.

ВЪ ТИПОГРАФИИ Е. ФИШЕРА.

Геніальний український поет і прозаїк, мислитель, громадський діяч і патріот Тарас Григорович Шевченко є одним з найвидатніших майстрів українського живопису і графіки, спадщина якого налічує понад 800 збережених творів (портрети, пейзажі, жанрові сцени).

Митці різних поколінь, зокрема класики та сучасники, візуалізують Шевченкові сюжети, формуючи багато ілюстровану шевченкіану. Після виходу першої збірки поета – «Кобзар» – автора теж почали називати Кобзарем.

Перше видання «Кобзаря» побачило світ у приватній друкарні Єгора Фішера – одній з найкращих на той час за якістю друку в російській імперії. Профінансував збірку полтавський землевласник Петро Мартос. У реєстрі Петербурзького цензурного комітету є запис про те, що дата квитка на випуск видання з друкарні – 18 квітня 1840 року.

Перший «Кобзар» Тараса Шевченка, що мав зручний середній формат, надрукований на якісному папері. На початку книги прикрашав офорт за малюнком Василя Штернберга (1818–1845) «Кобзар з поводирем».

Кількість примірників першого видання «Кобзаря» невідома. Літературознавець Василь Бородин висловив припущення, що наклад не перевищував тисячу примірників – через вузький книжковий ринок (особливо, якщо йшлося про українську книгу в XIX ст.) та низькі технічні можливості.

У 1844 році під назвою «Чигиринський Кобзар» вийшов передрук першого видання «Кобзаря» з додатком поеми «Гайдамаки».

Передбєдла старвий, слитвий –
Хто його не знає.
Виня усюди вешиається,
Та на Кобзи грає –
Грає Кобзарє припивиє
Асєк мѣхѣ снєтєцє.

ЧИГИРИНСКІЙ КОБЗАРЬ

И

ГАЙДАМАКЫ.

ДВѢ ПОЭМЫ НА МАЛОРОССІЙСКОМЪ ЯЗЫКѢ,

Т. Г. Шевченка.

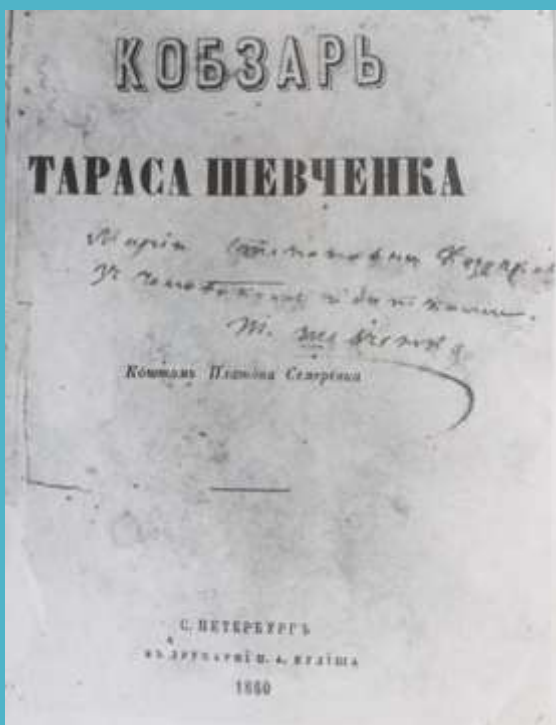
НОВОЕ ИЗДАНІЕ.

Съ Картинкою.

Пишовъ Кобзарь по улицѣ –
Съ журбы якъ заграє!
Кругомъ хлопцы навприонди,
А винъ вымовляє:
„Нехай буде отгакычи!“

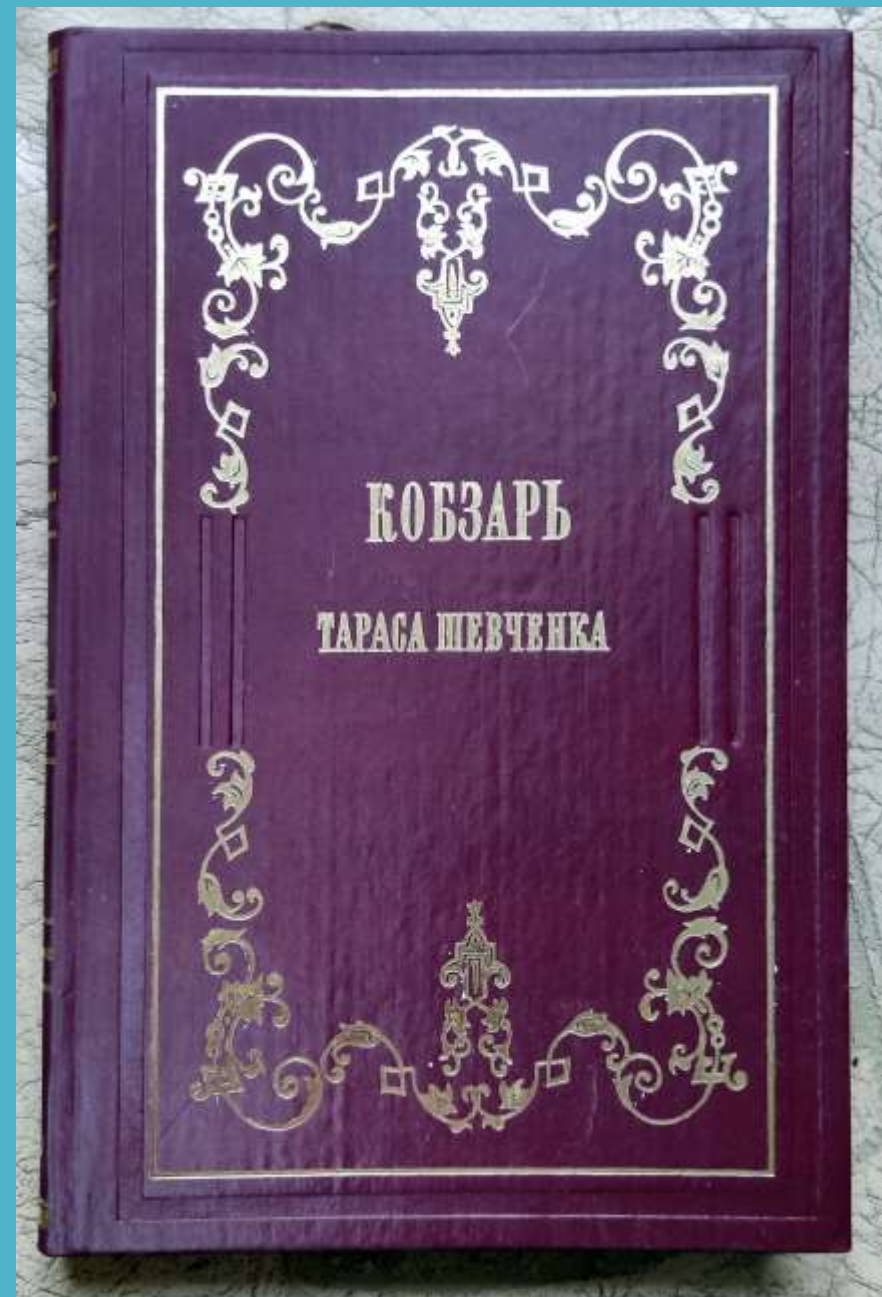
САНКТ-ПЕТЕРБУРГЪ.

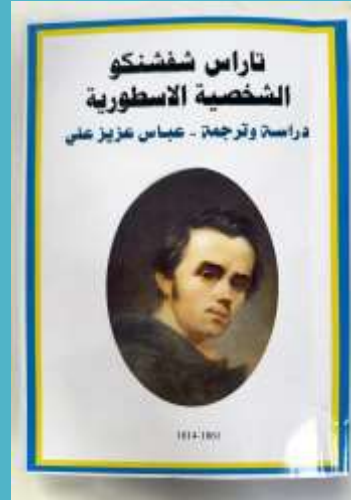
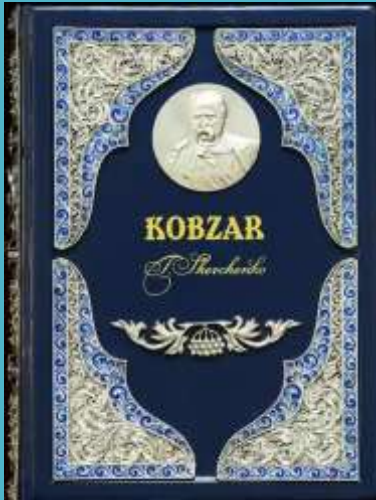
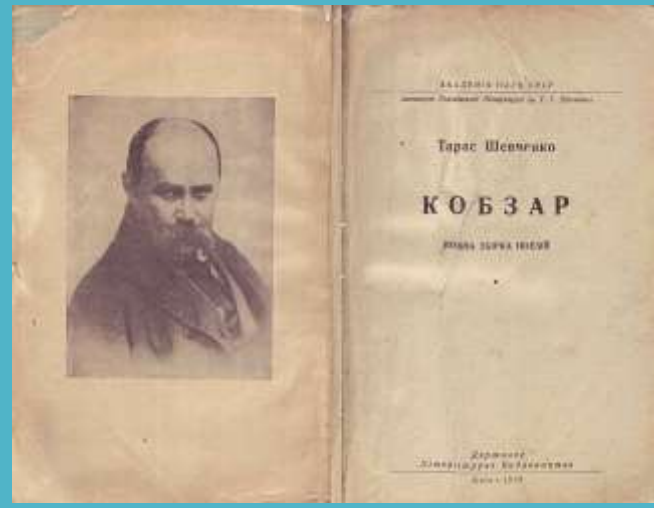
1844.

Після арешту Тараса Шевченка в 1847-му «Кобзар» вилучали не тільки з бібліотек, а й із приватних книгозбірень. Навіть автор не мав власного примірника видання. Книга стала раритетом ще за його життя.

Після повернення Шевченка із заслання в 1858 році вийшло третє видання «Кобзаря» 1860 року, яке містило вже 17 творів і було надруковане за кошти відомого мецената Платона Симиренка.

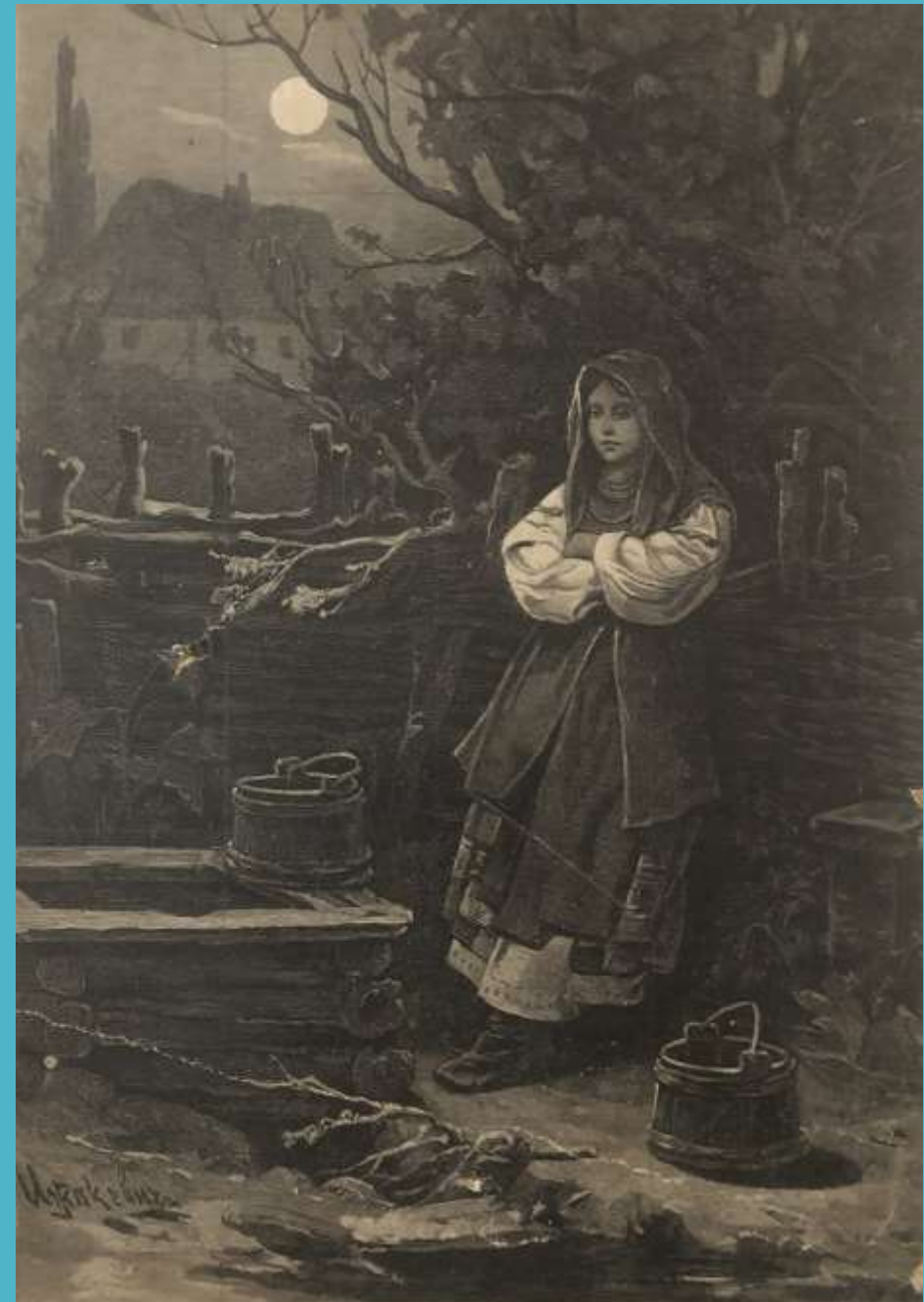
Останнім прижиттєвим (четвертим) виданням був «Кобзар», надрукований у січні–грудні 1861 року в журналі «Основа» (книги I–XII) за редакцією Василя Білозерського (невпорядкована добірка 69 поезій Шевченка). Кожна з публікацій мала заголовок «Кобзар». Книга I з'явилася за життя Шевченка, а в лютневій книзі II було опубліковано некролог.

«Кобзар» Тараса Шевченка витримав незліченну кількість видань і є однією з наймасовіших книжок в історії України; її перекладено на понад 100 мов. Загальний наклад складає мільйони примірників, враховуючи сотні сучасних перевидань.

Понад півтора століття українські художники звертаються до неосяжної мудрості поетичних шедеврів Тараса Шевченка, створюючи живописні роботи та ілюстрації до його творів. Представляємо лише невелику частину з невичерпної художньої шевченкіани українських митців.

Чи не найкращим ілюстратором творів Тараса Шевченка вважають видатного українського художника, іконописця, графіка, народного художника УРСР Івана Іжакевича (1864–1962). Перші ілюстрації Іжакевича до поем Тараса Шевченка «Причинна», «Гайдамаки» та «Катерина» з'явилися ще в роки його співпраці з петербурзьким часописом «Нива» у 1895–1896 роках.

Людей запрягають
В тяжкі ярма. Орють лихо,
Лихом засівають,
А що вродить?..

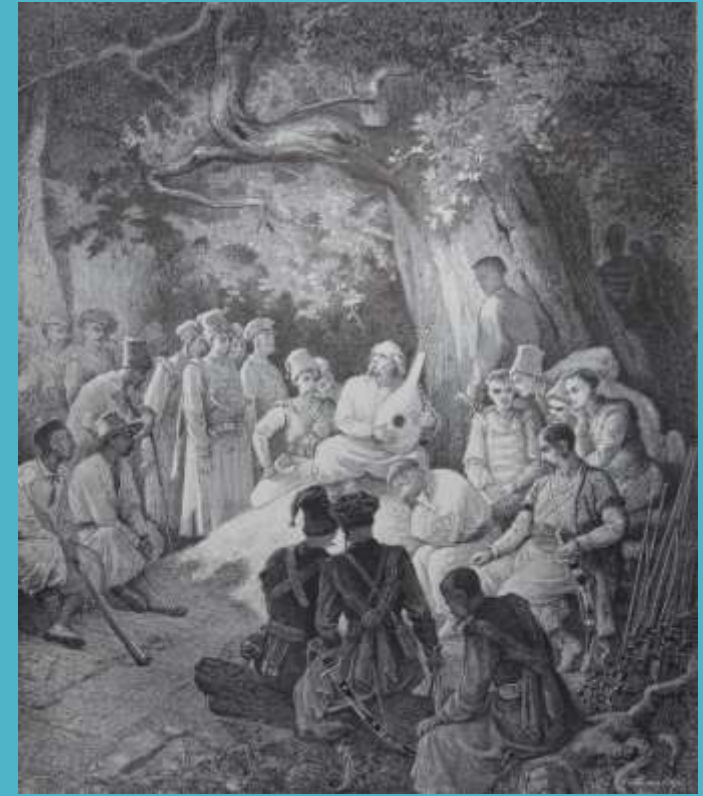
«І мертвим, і живим, і ненародженим...»

...І повели Гуса
На Голгофу у кайданах.
І не стрепенуєся...
Перед огнем..

«Бретих»

Одним з відомих ілюстраторів шевченкіани є Василь Касіян (1896–1976). Шевченківська тема стала однією з провідних у його творчості, він створив ілюстрації до п'яти видань «Кобзаря». У 1964 році В. Касіян першим серед художників став лауреатом Національної премії України імені Тараса Шевченка.

*Порфирій Мартинович.
Ілюстрація до поеми «Гайдамаки». 1880 р.
«Кобзар». 1980-ті рр.
Ілюстрація до поеми «Катерина». 1877 р.
Ілюстрація до поеми «Наймичка». 1880 р.*

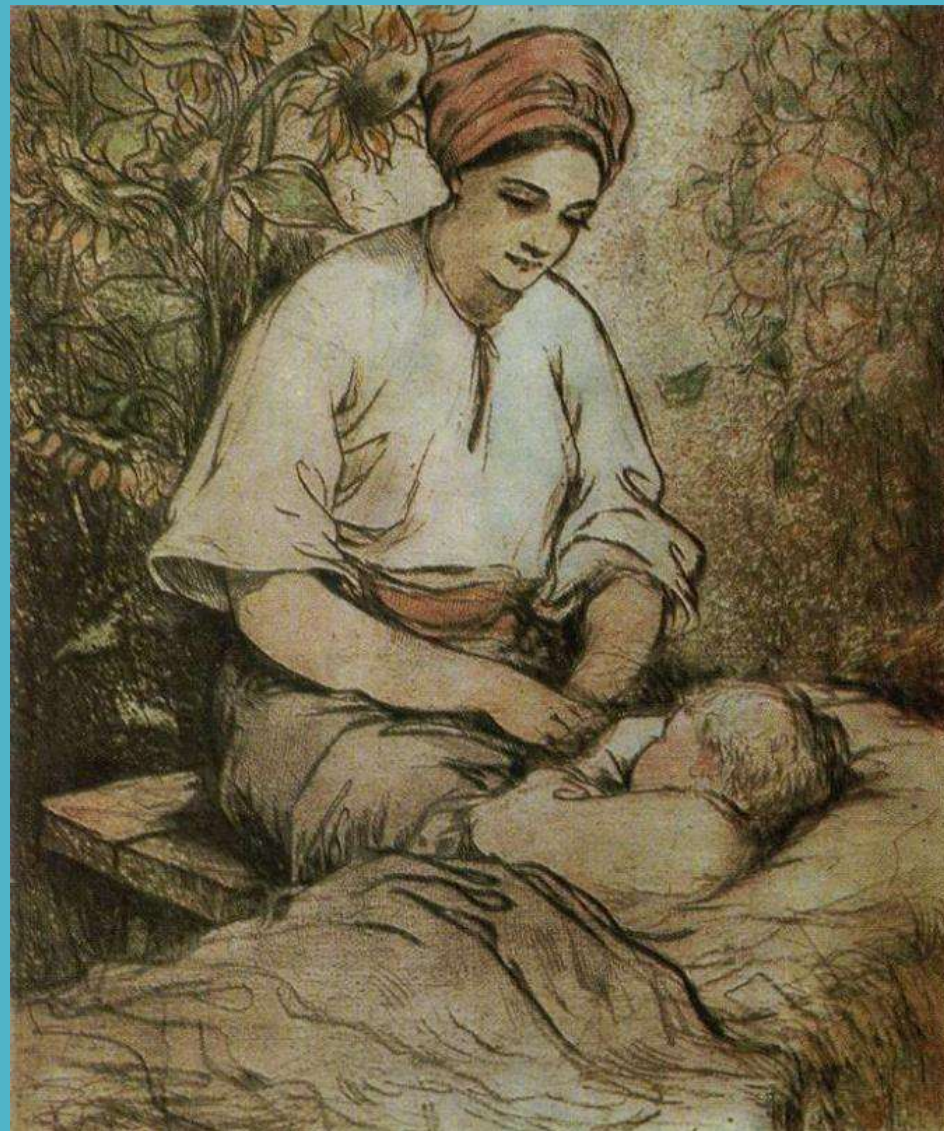
*Опанас Сластион. Ілюстрація до поеми
«Гайдамаки». 1886 р.*

Неперевершеним ілюстратором творів Тараса Шевченка був видатний український живописець, графік, фольклорист і мистецтвознавець Опанас Сластион (1855–1933).

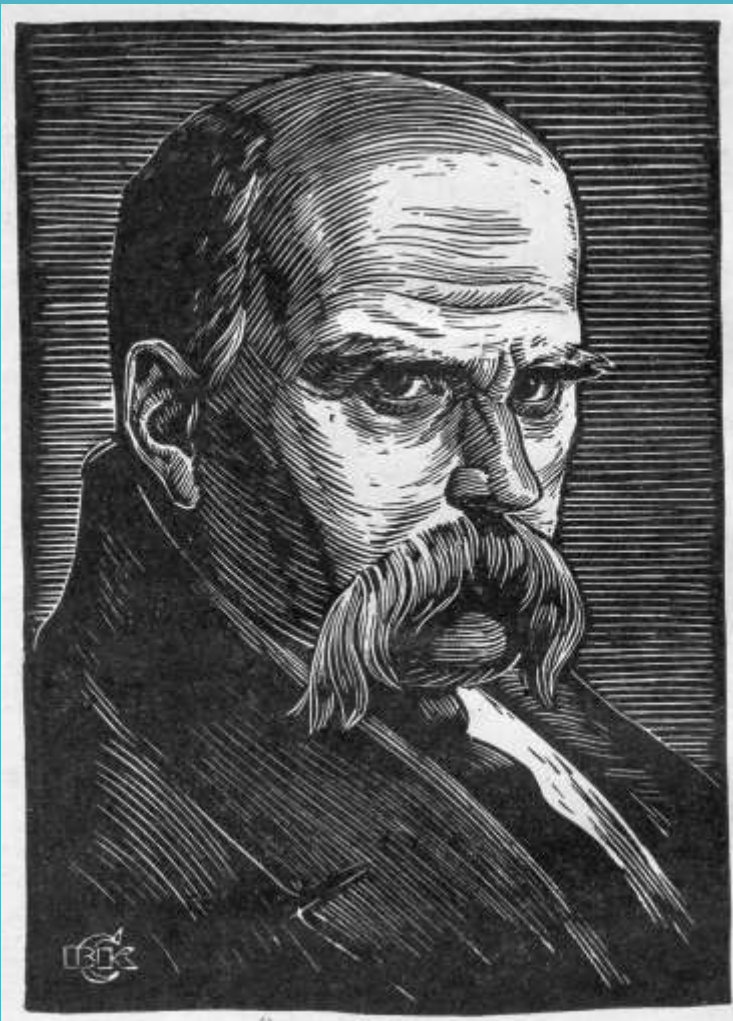
Окремі поезії Тараса Шевченка ілюстрував знаний художник, етнограф і фольклорист, майстер побутової картини й реалістичного портрета Порфирій Мартинович (1856–1933).

У 2020 році вийшло унікальне видання «Кобзаря» Тараса Шевченка, яке вперше за 90 років відтворило в повному обсязі всі відомі ілюстрації (24 кольорові та 44 чорно-білі) художника-монументаліста Василя Седляра (1899–1937) з видань 1931–1933 років.

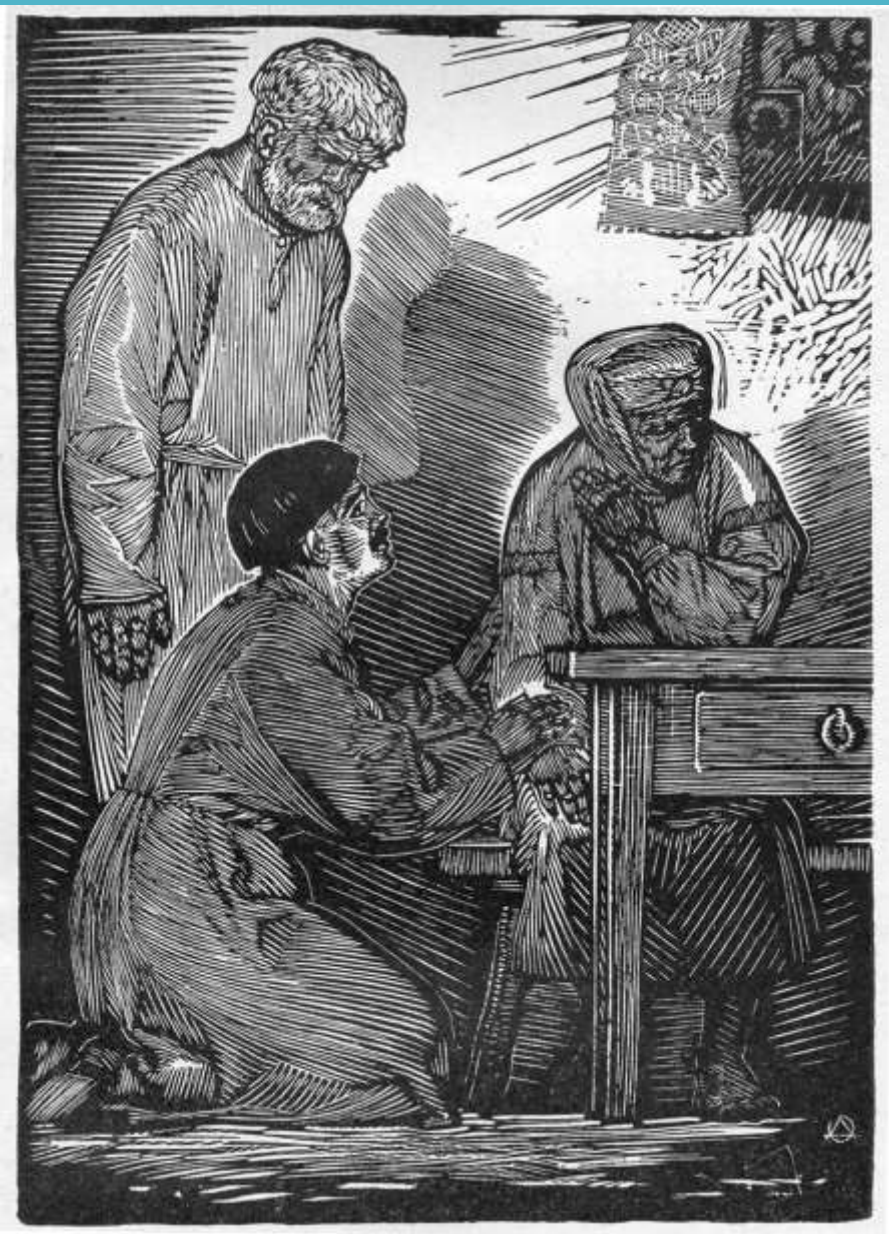

Упродовж 1940–1960-х років, натхненний поезіями Кобзаря, видатний український художник, класик української графіки, заслужений діяч мистецтв УРСР, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Михайло Дерезус (1904–1997) створив глибокоосмислені живописні та графічні роботи до творів великого Кобзаря.

У 1960-х роках над ілюструванням поезій Т. Шевченка працювали молоді художники-графіки, які подарували світу високохудожні кольорові й чорно-білі мистецькі твори в різних техніках графіки. Серед них – яскраві представники руху шістдесятництва – Володимир Куткін (1926–2003), Олександр Данченко (1926–1993), Григорій Гавриленко (1927–1984), Софія Караффа-Корбут (1924–1996).

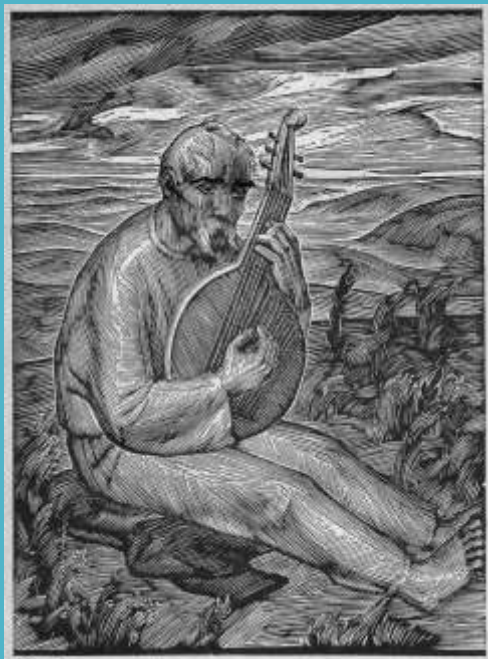
Володимир Куткін. Графічний портрет Тараса Шевченка. 1963 р. Ілюстрації до «Кобзаря». 1963 р.

Олександр Данченко. Ілюстрація до «Кобзаря». 1963 р.

*Софія Караффа-Корбут.
Ілюстрація до поеми «Наймичка».
1967 р.*

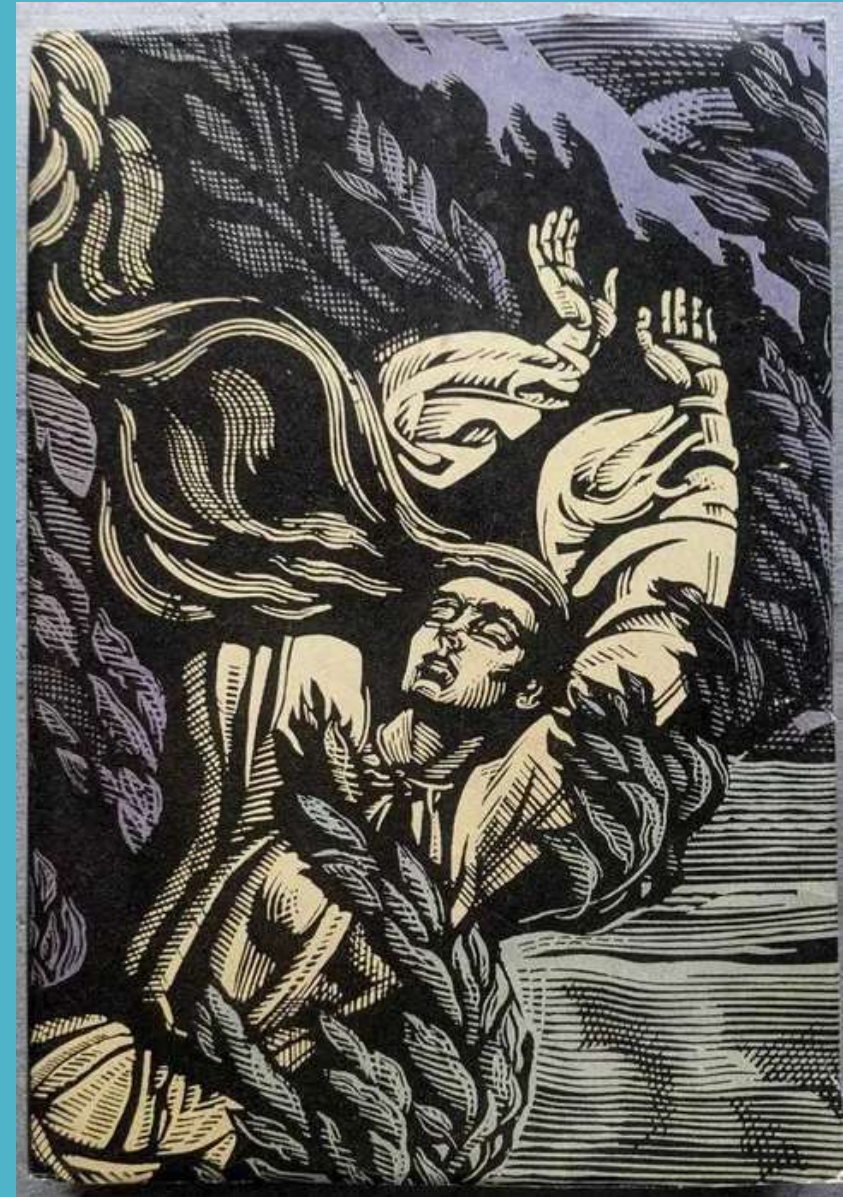

*Григорій Гавриленко.
Ілюстрація до «Кобзаря». 1963 р.*

Олександр Данченко. Ілюстрація до «Кобзаря». 1963 р.

П'ять років (1987–1992) присвятив ілюструванню «Кобзаря» народний художник України Василь Лопата (1941–2025), який виконав 110 гравюр. За цю роботу в 1993 році Василь Лопата був удостоєний звання лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка.

Василь Лопата. Ілюстрації до «Кобзаря». 1987 р., 1993 р.

Костянтин Трутовський. «Кобзар над Дніпром» (портрет Тараса Шевченка з кобзою). 1875 р.

У творчому доробку українських художників є велика кількість живописних і графічних портретів Т. Шевченка, що стали основою шевченкіани в образотворчому мистецтві. Найупізнаваніший з них – «класичний» портрет Тараса Шевченка роботи українського художника-портретиста Івана Крамського (1837–1887).

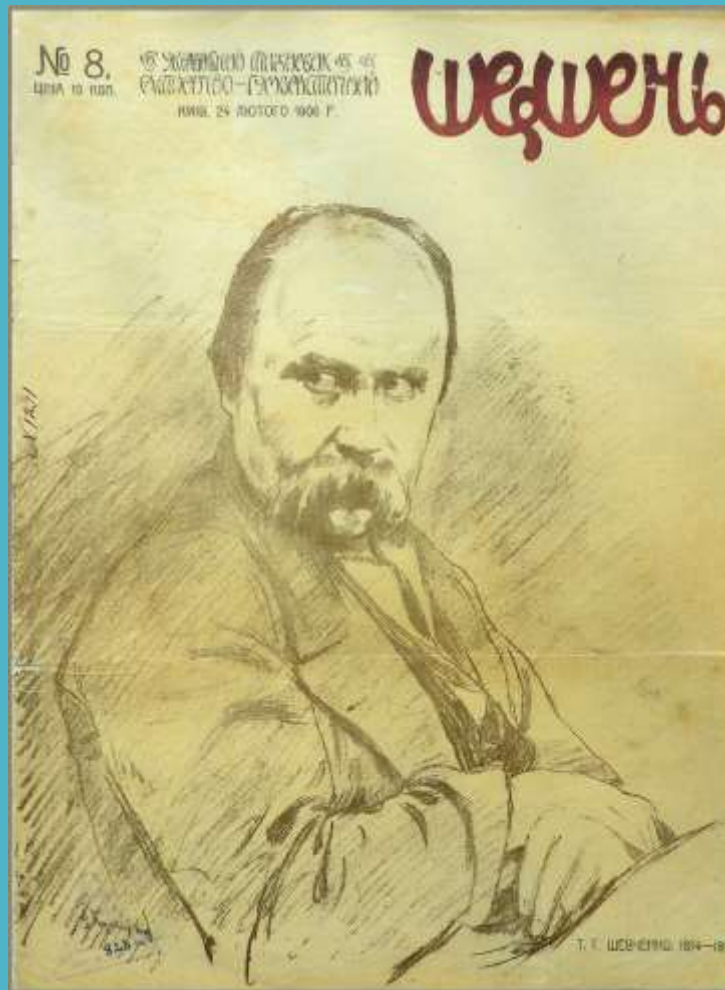
Одним з найвідоміших художніх творів, де втілено образ народного співця Кобзаря, є картина Костянтина Трутовського (1826–1893) «Кобзар над Дніпром», написана 1875 року.

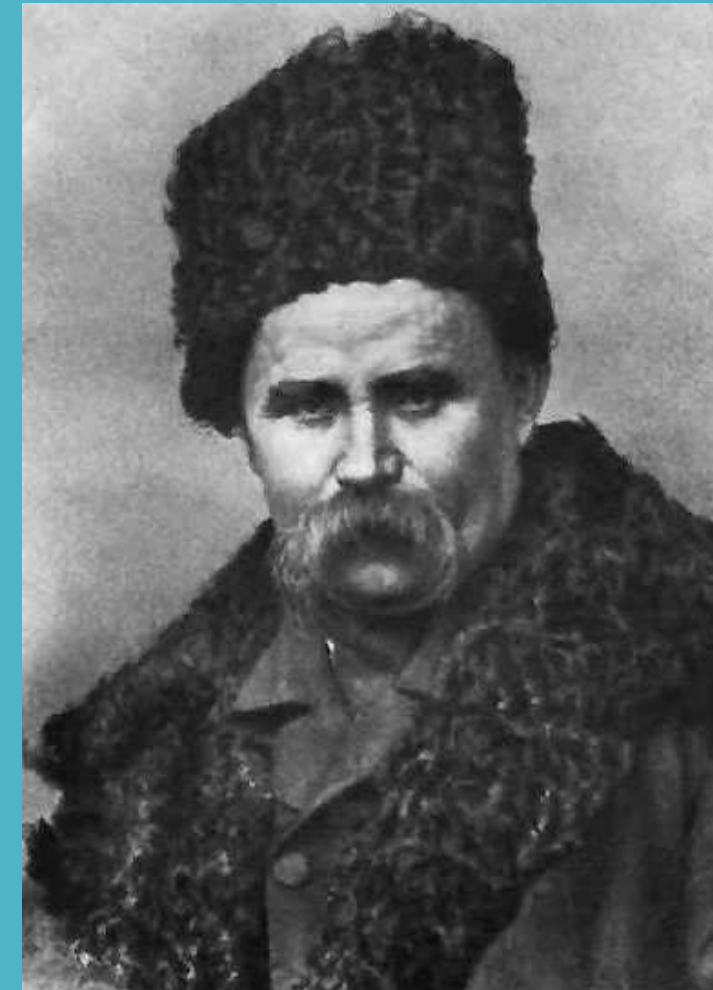
Іван Крамський. Портрет Тараса Шевченка. 1871 р.

Іван Труш. Портрет Тараса Шевченка. 1920-ті рр.

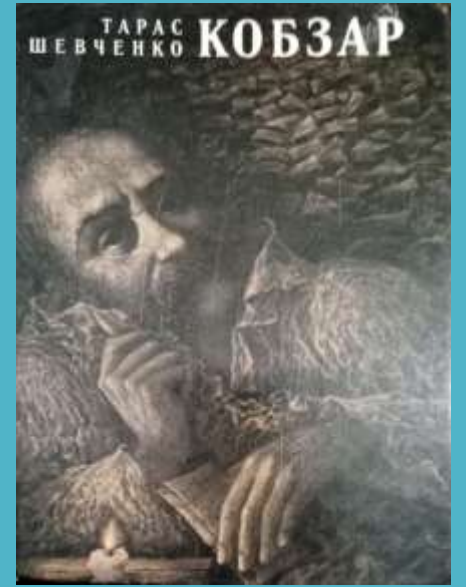

Фотій Красицький.
Титульна сторінка журналу «Шершень». 1906 р.

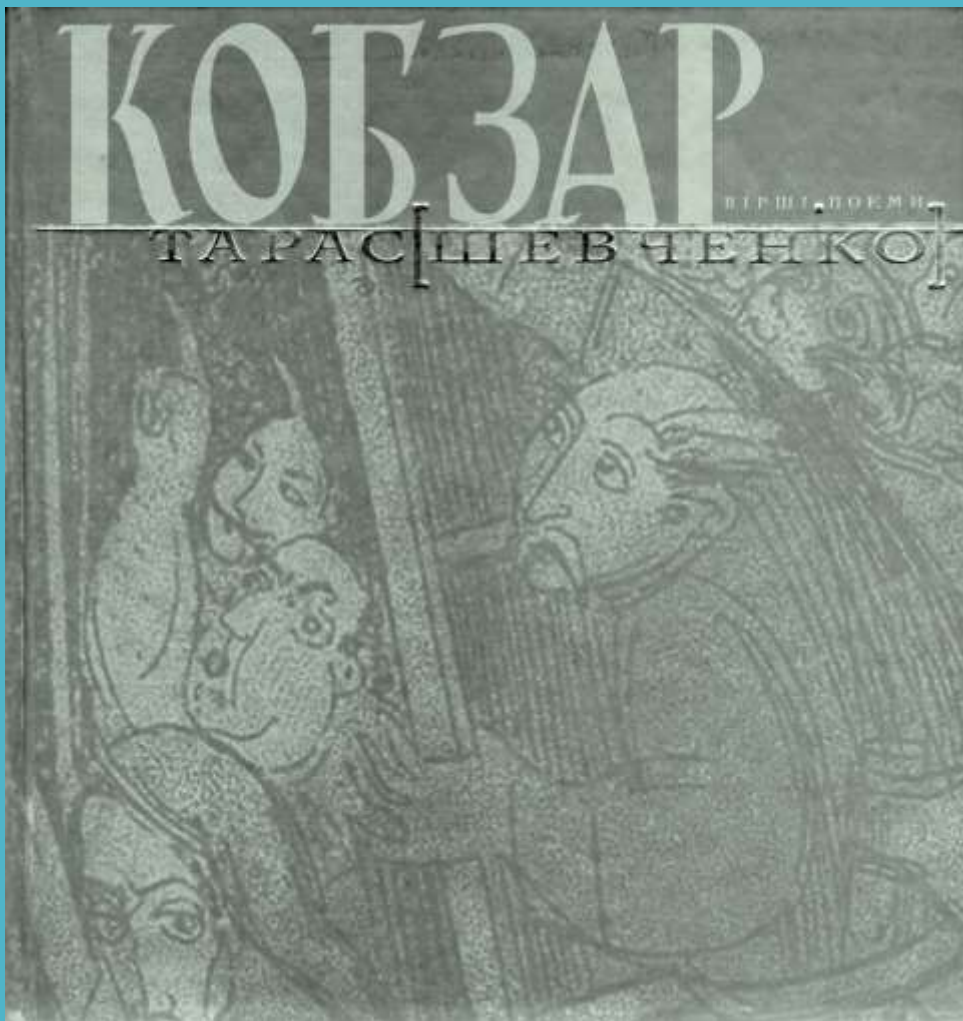

Фотій Красицький.
Портрет Тараса Шевченка. 1905 р.

Велика кількість живописних і графічних портретів Тараса Шевченка у творчому доробку Фотія Красицького (1873–1944), серед яких: «Шевченко в шапці» (варіанти 1906–1932 рр.), обкладинка для журналу «Шершень» (1906). У 1920-х роках образу Тараса Шевченка присвятив значну частину своєї творчості художник-імпресіоніст Іван Труш (1869–1941). Він створював не канонічні портрети Кобзаря, а одухотворену, глибоко психологічну постать поета.

За останні десятиліття до створення образотворчої шевченкіани долучилося чимало сучасних оригінальних художників. Упродовж 1980–1984 років вийшла серія робіт народного художника України, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Івана Марчука (1936) із циклу «Голос моєї душі». Його шевченкіана за мотивами поезій «Кобзаря» складається із 42 робіт, які виконані в техніці темпер. Картини не є буквальним ілюструванням рядків поета. Художник передав емоції, поривання, роздуми, усю палітру напруженого слова Великого Кобзаря. У 1994 році вийшло унікальне видання «Кобзаря» Тараса Шевченка, проілюстроване Іваном Марчуком. Наклад видання був обмеженим, тому книгу нині можна знайти лише в приватних колекціях або в бібліотеках.

У 2004 році до 190-річчя від народження Тараса Шевченка було видано «Кобзар» в ілюстраціях Володимира Гарбуза (1951). Це вишукане видання виконано в зеленувато-оливковій кольоровій гамі, з сучасним дизайном, портретами Тараса Шевченка різного віку, численними ілюстраціями, яким притаманні символізм, фантастичність і модернізм і які спонукають читача до осмисленого прочитання поезії Кобзаря та сучасного бачення самого образу генія.

Олег Шупляк. «Мені тринадцятий минало» (серія «Двовозори»). 2009 р.

Андрій Єрмоленко. Шевченко-проROCK

Михайло Дяченко.
Кобзар в українській військовій формі

Пам'ятник Тарасу Шевченку в Бородянці. 2022 р.

За часів незалежної України митці намагаються переосмислити образ національного героя, звертаючи увагу на глибоко драматичний внутрішній світ поета, використовуючи нові художні засоби, залучаючи іронію та сарказм. Особливо гостро це питання стоїть у наш час, коли Україна духовно відроджується та бореться за утвердження територіальної цілісності. Образ Тараса Шевченка має сприйматися не тільки як уособлення сили й енергії нашого народу, а як харизматична, з внутрішніми протиріччями індивідуальність, що знайшла в собі сміливість уголос говорити про незалежність України. Серед них – серія картин-ілюзій Олега Шупляка (1967) із циклу «Двовозори» (2009).

З початком російсько-української війни образ Тараса Шевченка став символом боротьби українського народу проти агресора, який надихає наших військовослужбовців на перемогу. Сучасний живопис трансформував культ Тараса Шевченка з «бронзового» класика на актуальний символ стійкості, переодягнувши його з кожуха в бронезжилет. Він постає як воїн, волонтер та пророк, що веде боротьбу з ворогом, відображаючи реалії війни та незламність українського духу.

Джерела і література

<https://gs-art.com/auctions/ukrainian-collectable-art-67/catalog/22337/> (Марчук)

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2a/%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B0%D0%BD%D0%B0_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B0_%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%87%D1%83%D0%BA%D0%B0%2C_%D0%86%D0%BB%D1%8E%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%B4%D0%BE_%D0%BF%D0%BE%D0%B5%D0%BC%D0%B8_%D0%A2_%D0%93_%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0_%C2%AB%D0%A1%D0%BE%D0%B2%D0%B0%C2%BB%2C_35.jpg (Марчук)

<https://violity.com/ua/104099291-kobzar-kiyiv-1994-ilyustraciyi-marchuka> (Марчук)

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Kobzar1840.png> (Шмейнберг)

<https://www.niez.com.ua/museums/entsyklopediia-zapovidnyka/istorychnyi-kalendar/%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%96%D1%97/2689-kobzar-t-h-shevchenka-1860-r-iz-darchym-napysom-rodyni-kozachkovskykh.html> (Музеї Заповідні)

<https://localhistory.org.ua/rubrics/artifact/pershe-vidannia-kobzaria-tarasa-shevchenka-fakti-i-mifi/> (перше видання)

[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%B1%D0%B7%D0%B0%D1%80_\(%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0\)#%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:%D0%A4%D0%BE%D1%80%D0%B7%D0%B0%D1%86_%D0%9A%D0%BE%D0%B1%D0%B7%D0%B0%D1%80%D1%8F_1939_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83.jpg](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%B1%D0%B7%D0%B0%D1%80_(%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0)#%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:%D0%A4%D0%BE%D1%80%D0%B7%D0%B0%D1%86_%D0%9A%D0%BE%D0%B1%D0%B7%D0%B0%D1%80%D1%8F_1939_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83.jpg) (Кобзар 1939)

<https://uartaib.org/exclusive/kobzar-z-linogravyuramy-i-bez-daty-smerti/?srsltid=AfmBOooBfR1RYaxZ9Uimh1C3T-TZUk4gn9h6APtKQhZTth8ti7Fa8vU> (1963. Данченко...)

<https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/fyuty/9/1826-narodyvsya-kostyantyn-trutovskyi-hudozhnyk> (Трутовський)

<https://artlib.kherson.ua/dvozori-hudozhnika-olega-shuplyaka.htm> (Шупляк)

<https://tykyiv.com/istoriyi/foti-krasitski-toi-khto-namaliuvav-shevchenka/> (Красицький)

<https://spadok.org.ua/vydatni-ukrayintsi/mykhailo-deregus-klasyk-ukrayinskoyi-grafiky> (Дерегуз)

<https://www.kobzar.in.ua/bookstore/albomy/kasiian-vasylilich-albom-reproduksij-1962/> (Касіян)

<https://ua.museum-digital.org/object/47337> (Труш)

<https://www.istpravda.com.ua/articles/62284eca69b45/> (сучасні інтерпретації)

В сім'юольній, новій. Випуск 3. Київ, 1986 р.

Кобзар. Київ, 1987 р.

Художній альбом-каталог в 5 томах. «Голос моєї душі. Іван Марчук». Київ. 2024. Т. 1

***Слава Україні!
Героям слава!
Дякуємо за перегляд***

Упорядники: Наталія Будзинська, Андрій Чекановський